

ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ

Ігор Ситий

●

МІСТО ПОЧЕП 200 РОКІВ ТОМУ

У 1919 р. внаслідок адміністративно-політичних маніпуляцій північна частина історичної Чернігівсько-Сіверської землі, а саме Стародубщина, опинилася у складі Російської федерації.¹ Це штучне відокремлення порушило природний процес наукового вивчення минулого цього краю, адже архіви залишилися в Україні. Склалася парадоксальна ситуація: українські історики усунулися від вивчення цього регіону, мовляв, це вже Росія, а російські історики не в змозі дати об'єктивну картину минулого, бо не розуміють специфіку Стародубщини як складової частини Гетьманської України, тому чіпляють до неї кліше, які цілком природні для історичних студій щодо Рязанщини, але аж ніяк - для українських земель. Саме це і спонукало нас звернутися до історії одного із старовинних міст цього регіону - Почеп.

Відоме воно ще з часів Київської Русі. Свою назву бере від слова «чеп», яке місцеве населення вимовляло як «чеп».² Події XIII-XIV ст. привели до переміщення міста з р.Кости на р.Судость. Відомості про це новоутворене місто починаються з початку XV ст. Потім воно перебуває в уділі кн.Василя Шемяки, відоме як прикордонна фортеця Московії.³ У XVII ст. це значний торговельно-промисловий центр, що лежав на перехресті торговельних шляхів з Москви, Калуги, Брянська, Смоленська на Стародуб і Київ. За підрахунками В.О.Романовського, на Лівобережній Україні у другій половині XVII ст. було 36 міст, в їх числі і Почеп.⁴ Згідно з Деулінським договором 1618 р. він був відступлений Москвою Речі Посполитій. Проте події Визвольної війни 1648-1654 рр. фактично вивели його з-під польського протекторату, хоча формально він залишався у складі Польщі. Ця формальність була скасована Андрусівським договором 1667 р. та т.зв. «вечным миром» між Росією та Польщею 1686 р., де в реєстрі переданих Росії міст Почеп стоїть другим після Новгород-Сіверського. Польське підпорядкування, окрім негативних сторін, мало й позитивні наслідки для Почепи. Він отримав право на міське самоврядування. У 1666 р. царський уряд підтвердив це право, що було наслідком українського посольства 1665 р., у складі якого перебували і почепські міщани.⁵ Проте ці міщани потрапили у типову для Гетьманщини ситуацію, коли організованіше козацтво перебирало на себе владу не тільки на державному рівні, але й у місті. Ось чому уряд почепський складався з сотника, отамана і війта. Прикордонне розташування приводило до того, що місто стало одним із центрів, куди тікали з Росії кріпаки та старообрядці. Це ж стало причиною, через яку висококваліфіковані почепчани-ремісники почали запрошуватись московським урядом на роботу. Наприклад, у 1675 р. 10 винокурів виїхали до Москви.⁶

Адміністративно Почеп з округою створювали т.зв. волость («уезд», «ключ»). З 1654 р. Почеп став сотенним центром Ніжинського, а з 1663 р. - Стародубського полків. Частина почепських козаків була звільнена від військової служби. Вони утворили прошарок т.зв. «стрільців».⁷ Їх завданням було постачання дичини до столу гетьмана, адже почепська волость віддавалась гетьману на булаву, тобто податки з неї йшли на утримання державної адміністрації України. Слід зазначити, що XVIII ст. стало для Почепи переломним. Саме в цьому столітті місто переживає свій найвищий злет і стрімке падіння. Почалося все з невеликого виступу Івана Мазепи, наслідком якого стало прискорення процесів ліквідації автономності України. Опробовувалась ця політика значною мірою на Почепі, що було зумовлено його прикордонним

становищем та значним прошарком російського населення (купці, старообрядці, кріпаки, військові), яке відігравало роль своєрідної п'ятої колонії.

8.06.1709 р. Петро I дав обід, на якому подякував українцям за їхню допомогу в Полтавській битві. Але подяка ця була важка. Налякана репресіями козацька старшина розуміла, що це не що інше, як політика батога і пряника, і намагалася задобрити північного «брата». Тому вже 9.06.1709 р. І.Скоропадський дарує вірному царському поплічнику О.Меншикову гетьманські волості - Почепську та Ямпільську - з усім населенням, окрім козаків. Проте вже 20.06.1710 р. гетьман передає під владу Меншикову і козаків, звільнивши їх від військової служби.⁸ На Почепщині розміщуються російські кавалерійські полки.⁹ Важку руку нового володаря населення відчуло дуже скоро, адже для новоявленого князя-зłodія жодних українських законів не існувало, він визнавав лише закони кріпосницької Росії. Для управління волостю було запроваджене комендантське правління і проведені ревізії та межування Почепщини: у 1710 р. Федором Шидловським, у 1715 р. - комендантом Богданом Родіоновим¹⁰, у 1719 р. - дяком Лосевим.¹¹ У цей же час у Климовій слободі була створена контора «описных» малоросійських розкольніцьких слобід, в яку були включені також села та ґрунти, що належали козакам під загальною назвою «описные государевы слободы»¹², що було прямим наслідком помсти Меншикова козакам, які намагалися відстояти свої стародавні права. Їх клопотання частково увінчалися успіхом - у 1722 р. царським указом почепським козакам були повернуті права та свободи. Цей указ було оголошено в Почепі російським полковником Давидовим. На загальних зборах козацького товариства та стародубської полкової старшини сотником було перебрано Івана Губчиця, який сотникував і до передачі міста Меншикову.¹³ Проте святкування було зарано. Прикажчики Меншикова не віддали Губчицю сотенні клейноди - прапор та гармати, а без цього його влада була нелегітимна. Довелося новообраному сотнику у 1724 р. їхати до Москви та шукати там управи на петровського самодура. Сидіння останнього у білокам'яній тривало аж до 1729 р. Справу дещо прискорила смерть першого російського імператора, а невдовзі 18.9.1727 р. князь Меншиков був заарештований, а його маєтки конфісковані в державну казну. Щодо Почепи, то його ревізував підполковник Сухарев. Цікаво відмітити, що за рік до цього він таку ж справу провів відносно гетьманських володінь, про що свідчить Мазепина книга (інв. № Ал 501/17). Позитивне для почепчан рішення було прийняте лише наприкінці 1730 р. Козакам повернули особисті права. Але не ґрунти, на що у 1733 р. скаржились сотенна старшина.¹⁴ Неспокоем у сотні, її прикордонним розташуванням користувалися усіякі пройдисвіти. Наприклад, відомо, що у 1738 р. у листопаді на площі Почепи на палю був посаджений царевич-самозванець Олексій Петрович.¹⁵

Вперті почепчани - козаки і міщани - продовжували виборювати свої права. Відомості про їхню подальшу боротьбу нам вдалося відшукати у почепській «меской» книзі, що зберігається в Чернігівському обласному історичному музеї (інв. № Ал 368). Слід зазначити, що це непоодинокий подібний унікум нашого музею. У фондах також зберігаються дві полтавські (інв. №№ Ал 942, 443), острозька (інв. № Ал 461) та нехворощанська (інв. № Ал 840) «меские» книги.

Почепська «меская» книга має картонну обкладинку, обтягнуту брунатою шкірою. Можна припустити, що це витвір почепського інтролігатора Леона Суріна, прізвище якого ми знайшли на арк. 158. Верхня кришка прикрашена зубчатою рамкою по краях, у центрі - тиснений ромб з квіткою, навколо якого 8 квіток, угорі напис червоним олівцем: «1741-1747 № 322». Нижня кришка прикрашена по краях зубчатою рамкою з квітами по кутах, в центрі - 9 квіток, розташованих ромбом, поряд напис чорнилом: «Полку Стародубовского сія...» [XVIII ст.]. На спинці витиснено 5 квіток та наклеєна паперова бирка з написом: «Ч.Г.З. музей украин.древн. В.В.Тарновского № 322Р». Така ж бирка і на 1-му арк. На верхньому форзаці є напис простим олівцем: «Зборник актов почепских 1 половины 18 века» [1900 р.], на нижньому форзаці напис, зроблений коричневим чорнилом: «В сей книзе листов 285 сотник почеповский Иван Губчиц». Аркуші 6-11 скріплені записом: «Войт почепский Семен Столпников». На інших аркушах скріп такий: «Сотник почеповский Иван Губчиц». На арк. 274 запис: «Перечитывал Семенченко» [XIX ст.]. Книга написана на папері з філігранню «Двоголовий орел під короною 1740», окрім арк. 6-11, де бачимо філігрань «РФЗВ». Ймовірно, вони були підставлені у 1746-1747 рр. Загалом у книзі налічується 282 аркуші (арк. 12,36,277 вирвані, арк. 224 обірваний на 2/3, арк. 13-54, 92-97, 275-282 порожні).

Для чого існували подібні книги? Відповідь читаємо на арк.84: «Зде записується в оном году купчие крепости и протчие писма и купление явки, и злодейства, разбой и протчое тому подобное по словесним известам». Це знаходить своє підтвердження в упорядкованій нами таблиці:

Назва документа	1741	1742	1743	1744	1745	1746	1747
Указ стародубівської полкової канцелярії	1						
Рапорт	1						
Указ генеральної військової канцелярії	1						
“Определение”	1						
“Обязательство”	1						
“уступное письмо”	4	2				3	
“уступное вечистое письмо”							1
“росписка”	2	2					
“ассекурация”							1
“купное письмо”	18	14	13	16	7	8	
“заемное письмо”	1						
“выпис” про розподіл майна							1
“выпис” на володіння нерухомістю	2						
“мировая росписка”						2	
“тестament”		1		1	1	2	1
“полюбовное померковане письмо”		1					
“вечистий купчий запис”	1		2				
“обличное закладное письмо”						1	
“купчая крепость”	1						
“добровольное письмо”					1		
“ручное письмо”	1						
“обязательное договорное письмо”					1		
“вечистий продажний запис”	1						
“подтвердительно вечистое письмо”					1		
“договорное письмо”		2					
“свидетельское письмо”		1					
“купное вечистое письмо”			16	16	12	20	
“урядовое купчее письмо”							1
“закладной лист”			1				
Підтвердження купчого запису				2	1		

Як бачимо, кримінальні справи міським урядом майже не розглядалися. У книзі зафіксовано лише три такі справи: про привласнення дружиною Ів.Губчиця Софією «шитой золотом постели» (15.11.1742 р.), про шахрайство Павла Горелкова, який вдруге застав проданий покіс, за що був покараний батою (16.7.1743 р.), та «ассекурация» Агафії Щербенихи від Тетяни Крупенихи. Остання 26.1.1747 р. обізвала її «блядкою и курвою, била по щекам» за те, що буцімто спіймала «в бани на блудном падеже с мужем» і «признаки блудные на рубахе». Проте це обвинувачення не знайшло підтвердження і винуватиця за рукоприкладство та публічну образу була оштрафована на 52 рублі згідно з 3 та 12 розділами Литовського статуту.

Перший датований запис відноситься у цій книзі до 16.3.1741 р., останній до 13.8.1747 р. Перша дата для почепчан була знаменна: 27.02.1741 р. генерал-майор фон Вейсбах відправив «доношение» у Генеральну військову канцелярію, у якому повідомляв про «прошение» почепських міщан відновити у місті ратушу, яку скасував свого часу почепський управитель (комендант) Павлов, щоб «суд и росправа, всякие городские порядки» відправлялись «по давному малороссийскому обыкновенію», адже російські чиновники всі справи «чинят по своей прихоти», а кримінальні по «великороссийскому уложению». Міщани вимагали виконання інструкції правління гетьманського уряду 1724 . та указу Петра II 1728 р., в яких зазначалось, що «малороссийскому народу в исковых, судебных, росправних и криминальных делах быт суду и росправе по прежнему», а також заборонити коменданту втручатися у справи, які вирішуються малоросійським правом, обмежити його функції збором у казну «окладних денег». На підставі цього «доношення» був прийнятий указ Генеральної військової канцелярії від 3.03.1741 р. про відновлення в Почепі ратуші, «где присутствуют тамошнему почеповскому сотнику и сотенной старшине, також войту з бурмистрами и, другие подлежащие городовые порядки и установления по прежнему обыкновению учредит и оной имелис суд и росправу в подлежащих делах в ратуши по указом и малороссийским правам». Відповідний указ був прийнятий і стародубівською полковою канцелярією 16.03.1741 р. У ньому також йдеться про обрання сотенних комісарів (по одному від козаків та посполитих), а 10 березня і кандидатів на вїйта та бурмістра для затвердження їх полковою канцелярією і приведення 14 березня новообраних вїйта Василя Брешкова, бурмістрів Василя Столпникова, Павла Сачинського та писаря Олексія Шломи до присяги у соборній церкві Стародуба, підкреслювалися їхня підпорядкованість сотнику. 19 березня полкова канцелярія видала новий указ, в якому наказувалось бакланському сотнику Василю Косачу при сприянні почепської волосної канцелярії та почепського сотника відновити ратушу на старому місці. 25 березня прийшов новий указ із Генеральної військової канцелярії про розмежування повноважень між ратушею та комендантом. Останній мав право бути присутнім на засіданнях ратуші, «чинити наряды и подводи», з відома ратуші здійснювати нагляд за всією волостю, збирати окладні гроші. В його юрисдикції перебували посполиті. За ратушею закріплювалось право розглядати «исковие челобитнические» та кримінальні справи, які судяться малоросійським правом, але останнє обмежувалося правом коменданта теж судити «маловажные дела» (скарги, сварки). Недосконалість цього указу одразу впадає в очі. Не про такі стародавні права мріяли почепчани! Вже у квітні-травні комендант Ушаков повідомляє Генеральну військову канцелярію «о неповиновении» ратуші, а особливо писаря, щодо виконання вищезазначеного указу. Тому у травні та червні видаються розпорядження генерал-майора Вейсбаха стародубському полковому писарю Стефану Петрункевичу провести слідство, на підставі якого генерал-майор Вейсбах видав «определение» від 25.06.1741 р. з дванадцяти пунктів:

- коменданту збирати податки згідно з інструкцією від 4.11.1727 р. канцелярії міністра Федора Наумова прапорщику глухівського гарнізону Федору Воронкову щодо опису волості;
- коменданту стежити, щоб, окрім «указного платежа» та казенних повинностей, інших почепчани не платили і не виконували. Йому забороняється використовувати міщан та інших описних підданих «в частных работизнах, а доволствоватся 2 пешими и 1 конним сторожами от ратуши и своими людьми». Фабричному управителю Андрію Ратманову ратуша повинна виділяти по 2 сторожі щотижнево. При інших служителях описної канцелярії «сторожам не быть»;
- коменданту забороняється забивати у колодки описних підданих, якщо за ними немає секретних та важливих кримінальних справ;
- коменданту забороняється втручатися у справи, що підлягають малоросійському праву, а старшина повинна їх розглядати без тяганини;
- коменданту забороняється втручатися у «маловажные устные дела», які повинен розглядати вїйт;
- ратуша повинна виділяти 3 желдаки описній канцелярії для охорони казни, а також 2 сторожів для караулу, по чергово з усієї волості, 3 желдаки канцелярії та дому коменданта «для посылок по казенным делам»; 1 желдак та 2 сторожі «при делах фабричных». Желдакам та сторожам заборонялось вимагати хабарі у мешканців, їх не можна використовувати комендантом та його служителями у приватних справах;
- коменданту та канцелярським служителям забороняється збирати святкові грошові збори на себе з обивателів (на Різдво, Воскресіння, перед Сирним тижнем, на свято св.апост.Петра і Павла);
- вїйт, урядники, описні піддані повинні підлягати коменданту в справах, що стосуються «исправления экономии» та казенних зборів;
- ратуша повинна виділяти підводи для казенних зборів та «по экономии посылок», для чого при канцелярії коменданта бути по 1 десяцькому потижнево або помісячно, комендант та канцеляристи не можуть використовувати його та підводи у своїх приватних справах.

Забороняється ображати в ратуші російських канцеляристів;

- ратуша повинна оголошувати загальні повинності після письмового погодження з комендантом та сотенною старшиною, «наряды» розподіляються між обивателями порівну, «оклады» з міщан та описних підданих збираються «по прежнему», «надуказные взятки» забороняються, розміри податків однакові як для описних обивателів, так і для неописних, котрі мають у володінні «казенние добра», ґрунти описних підданих, млини, винокурні, заводи та інші угіддя, що «надлежат до казенного збору», люди які мешкають на цих угіддях, несуть ті ж загальні повинності, що й описні піддані;

- волосних комісарів обирають серед заможних, письменних та «неподозрительних» людей з відома коменданта вїт з урядовцями та волосними вїтми; по закінченні року комісар повинен дати в ратушу фінансовий звіт (під контролем російського канцелярського служителя), гроші повинен «содержать под ратушним видением за записками и росписками для общенародных обывательских нужд»; забороняється їх використовувати на власні потреби; комісара можна переобирати, якщо на нього немає скарг і є його згода та коменданта, у протилежному випадку висувається інший кандидат від міщан та ратушної старшини; коменданту забороняється «кого з мешчан... с казенними припаси в далекие отправлять места» без згоди ратушної старшини;

- обидві сторони - комендант і ратуша - повинні жити у злагоді, клопотатися збором податків, «а завистников наказывать примерно».

Це «определение» було оголошено у дворі почепської ратуші і скріплено письмовим зобов'язанням, під яким поставили свої підписи комендант майор Василь Ушаков, вїт Василь Брешков, бурмістри Павло Сочинський, Василь Столпников, писар ратуші Олексій Шлома, міщани Гаврило Журавка, Яків Трасницький, Іван Волох.

До яких же наслідків призвів цей та інші наведені документи? У Почепі фактично склалося багатовладдя. Суто міське самоврядування здійснювали вїт, 2 бурмістри, писар, підписок. Першим вїтом після відновлення ратуші став Василь Брешков, з 6.06.1744 р. цю посаду обійняв Никифор Брешков (він згадується вїтом і у 1726 р.), а останнім у книзі зафіксований Семен Столпник(ов) з 17.03.1746 р. Посади бурмістрів послідовно займали Павло Сачинський, Василь Столпников, Григорій Бовтко (з 6.06.1744 р.), Артем Пороховников, Парфен Гурута. Писарями були: Олексій Шлома, Федір Поляк (з 6.06.1744 р.), Олексій Шлома (з 13.05.1747 р.), Хома Михайлів. Посади підписків займали: Максим Волох (1742 р.), Петро Кудрицький (1746 р.), Роман Журавка (1746 р.). Міський уряд підпорядковувався козацькому, який очолював сотник Іван Губчиц. Якщо сотник був у від'їзді, його заміняв наказний сотник Микита Ботвинка (згад. 13.09.1743 р.). Городовим отаманом був Михайло Старосільський, писарями - Микита Ботвинка, Сила Самоцвіт (з 28.04.1741 р.), осавулом - Юрій Каша (з 1743 р.), хорунжим - Йосип Чайка (згад. 21.03.1743 р.). У книзі також згадується городничий Іван Сурін. Церковну владу у Почепі представляли протопоп та намісник. Паралельно цим, звичним для Гетьманщини владним структурам, у місті діяли і російські. Це комендант з канцелярією комендантського правління, канцелярія комісії економії малоросійських маєтностей¹⁶, правління почепської парусино-полотняної фабрики¹⁷, придворний господар (йому підпорядковувались казенні двори та колодязь у Почепі). Це багатоголосся, зрештою, призвело у 2 пол. XVIII ст. до втрати Почепом статусу повітового міста. Воно стало володінням графа Розумовського.¹⁸

Усім цим владним структурам підпорядковувався не тільки Почеп, але й підлегла територія. Подасмо реєстр населених пунктів із збереженням тогочасної орфографії, виявлених у почепській «меской» книзі: «д. Анохов, с. Балик, с. Березовка, д. Беловск, д. Белотихово, с. Большая Деремня, с. Бабиничи, д. Близнецы, д. Будища, д. Волжин, с. Веребейки, д. Горбачи, д. Голешевка, с. Грушин, с. Димов, д. Дягова, д. Дмитров, с. Демянов, с. Елисеевичи, д. Женская, с. Жудилов, с. Заполье, д. Злобинки, с. Красний Рог, с. Карбовщина, с. Кошов, д. Колодня, с. Колочев, д. Котелки, д. Кукшинов, д. Великая Козорезовка, с. Козиловка, с. Кулнев, д. Курманов, д. Личова, слоб. Лютенци, д. Макаров, с. Михновка, с. Николщина, с. Подбелов, д. Подзоричи, с. Починки, с. Пьяний Рог, д. Полники, с. Пушкари, д. Рубчи, с. Сетолов, с. Савостин, с. Стригов, с. Супрягин, с. Синков, с. Семков, д. Трусовка, д. Титовщина, д. Чемоданов, д. Шиичи, с. Шумаров, с. Шаулин». Загалом 51 село та «деревня».

Хто мешкав у Почепі та його околиці? Це міщани, козаки, козацькі підсусідки, козацька старшина (сотники, хорунжі, осавули, значкові товариші, стрільці, отамани), ремісники (слюсарі, кравці, інтрюлігатори, іконописці, «резники», ковалі, шевці, гончарі, шаповали, калачники), купці, священики, російські чиновники, старообрядці, посполиті, абшитовані півчі, царські лакеї, російські кріпаки.

За національністю переважну більшість населення склали українці. Багато було росіян. Мешкали також євреї та вихідці з Молдови.

Більшість населення (посполиті, міщани) відносилась до категорії т.зв. описних підданих або тяглих. Вони повинні були сплачувати до російської скарбниці «годовой платеж», який

складався з раціонів (гроші на закупівлю фуражу для армії) та порціонів (гроші на закупівлю провіанту для армії), відбувати «указные» повинності, служби, «всякие мелочи», маючи право займатися відходництвом. Були особисто вільні. Володіли земельними угіддями, промислами, будинками, які могли купити, продати, заставити, обмінити, подарувати.

Оскільки тогочасне суспільство було становим, то сформувалися відповідні категорії землеволодіння.

По-перше, козацьке. До найзначніших землевласників Почепщини відносився сотник Іван Губчиць. Протягом 1741-1747 рр. він купив 10 городів, 3 двори, 1,5 млина, ріллю, покіс, 3 сім'ї російських кріпаків, на що витратив 277 рублів 20 копійок (170 рублів за кріпаків). По-друге, володіння посполитих, які склались з ріллі, сінокосів, дворових місць, гайків тощо. По-третє, міщанське (дворові місця, городи, будинки, винниці, гути переважно у межах міста).

У Почепі діяло 7 церков (Преображенська, Олександрівська, Михайлівська, Успенська, Святоархангельська, Воскресенська та Різдва Богородиці), а неподалік - два монастирі (Троїцький Костянський та Шумарівський дівочий), які володіли сінокосами, млинами, дворовими місцями тощо. Існували також володіння російської корони (сінокоси біля Речицького хутора, казенні двори у передмісті, колодязі, городи, «государев шпиталь», парусино-полотняна фабрика).

Яким чином можна було збільшити або втратити свою нерухомість і з якого віку людина ставала повнолітньою, правомочною? У Почепі - з 20 років. Нерухомість купляли, поступалися нею у рахунок боргу, передавали у тимчасове користування за певні відсотки, обмінювали, заповідали прямим нащадкам або за їх відсутності просто сусіду за умови поховання, заставляли, часто-густо продавали разом з податками та повинностями, які треба було сплачувати та відбувати з цієї нерухомості. Землю можна було втратити, якщо доведене незаконне володіння (підлог, повторна застава). Купляли її необов'язково за гроші. Можна було розплатитися натурою, побудувати хату, розчистити цілину, ріллю, угіддя; промисли можна було орендувати у комісії описних маєтностей, за що до російської казни сплачувався оклад оренди. Шахрайства з нерухомістю суворо переслідувались. Винного заарештовували в ратуші, карали батогом. Нижче ми подаємо таблицю, де вказані предмет купівлі-продажу з його розміром та вартістю.

Назва	1741	1742	1743	1744	1745	1746	1747
Город	5 р+2 осмачка* жита, 10 р., 18 р.	5 р., 4р., 10 р. (16 х 14 арш.)*. 2 р.50коп., 1 р.20 коп.	7 р., 12 р. 10 коп.	60 р.	6 р.	10,20 р.	
півгороду	7 р., 12 р.(9 х 13саж.)*						
Сінокіс	20 р., 15 р.	5 р.,30,12 р.12 р.50 коп., 10 р.	110,33 р. 50коп., 10 р.	7р.25коп., 20 р.	2 р.	25,13 р., 13 р. (з гайком)	
Двір	25,12,30, 50 р.	5р.(11,5 х 5 арш.), 30,60,20 р.	22,25,60 р.	8 р. (17х2,5 саж.), 10 р.(16х7 саж.) 23 р. (6х5саж.), 9 р.	20 р.	23,80,65р., 20 р.(з городом), 25 р.,11 р. 50 коп., 8р.(півдво-ра з городом 125х5 саж.), 5 р. (півдвора 4 х 3 саж.)	20 р.,35 р. (з сіно-косом)
Рілля, 2 городи, сінокіс	25 р.						
Сад, рілля, Сінокоси, гута	50 р.						
Рілля (півчвертки)	20 коп. (близько 10 р.)	9,11 р.	20 р.	15 р.	18 р.		
5 городів з дворовим "местом"	20 р.						

"ляда" з сінокосами	бр.+чвертка" гречки						
Городи, сінокоси, рілля (чверть чвертки)		20 р.	15 р.				
0,5 частина млина на 1 камінь	50 р.					110 р.(5-а мірка з млина на 2 каменя)	
Двір,городи,сінокоси.0,5 чвертки ріллі	5р.+10 осьмачків жита						
Хата, "амбар", "гумно", рілля, 2 городи, 2 "сіноко-си"		26 р.					
Рілля	30 р.						
0,5 чвертки ріллі, город, сінокіс		18р.+5чвертей жита. 2 чвертки вівса	20 р.			18 р.	
Двір з садом і городом		89 р.					
Рілля з городом		20 р.					
Чвертка ріллі. 2 городи, сінокіс		3 р.					
Чвертка ріллі, будинок, угіддя			32 р.			15 р.	
Чверть чвертки, 2 городи, сінокоси		10 р.			25 р.+ 12 четверте й жита		
Млин на 2 каменя			200 р.+ 10 осьмачок жита				
"верховое бортное сосновое ухожье" (13 дерев)				10 р.			
Грунт*			60 р.				
"лядо" з засівом на 1 "осмину"* жита				10 р.			
Третя чвертки ріллі з городом і				20 р			
0,5 чвертки ріллі, город, дворове "место"			10 р.				

Чвертка ріллі, городи			37,50 коп.				
3-я частина чвертки ріллі			10 р.				
3-я частина млина. "вални", двір, 2 гаї, сінокоси			150 р.				
Дворове "место"			7, 8, 20 р.	10р.(5х3 саж), 18р. (14 х 3,5 саж), 20р. (31х5х 7саж), 7р.(з хаткою), 25 р.(7 х 7 саж), 20 р.(9х5саж), 15р.(7х6, 5 саж)	4 р.(3х2 саж), 12р .	8р., 6р., 50 коп. (10х6саж), 20 р. (з садом)	
"шостка" ріллі			7 р.				
2 "шистки" ріллі			18 р.				
Чверть чвертки ріллі			16 р.	8 р.		30,15 р.	12 р.
Сінокіс на 40 возів			10 р. 50 коп.				
Сад			30 р.				9 р. (частина). 137р.(з городом, 2 "амбарами")
Дворове "место" з банею			42 р. 50 коп.				
"огородине" "место" (4х3 саж.)				5 р.			
Чвертка без треті ріллі з угіддями				25 р.			
Город, 0,5 ч. колодязя, "поддворок" (97 саж. по колу), двір (65 саж. по колу)				200 р.			
Кінь				5 р.			
4-а ч. чвертки ріллі, город, сінокіс					15, 16 р.		
Двір з пляцем					400 зол. (близько 80р.)		

Виничне "место"					25 р.		
Конопляний город, "шостка" ріллі з 20-ю долею чвертки					15 р.+4 чверті жита, 2 чверті вівса		
"огороженое место" (17х6 саж.)						12 р.	
Півсінокосу						6 р.	
Город з садом						30 р.	
З родини російських кріпаків						170 р.	
"покосное лядо" (179 x 79 саж.)						14 р.	
Винокурне порожнє "место"						35 р.	
2 "амбарних" "места"						8 р.	
Комора з "местом" (2 ¹ / ₄ арш.)						30 р.(у 1676 р. вона була продана за 5 р.)	
Город з "овощним деревом"						30 р.	
колодязь						16 р.	
Російська кріпачка з донькою							16 р.
Частка урочища							5 р.
2 чвертки ріллі							60 р.

* осьмачка \approx 283 кг
аршин= 71 см
сажень =213 см
чвертка=65,5-82 кг
осьмина \approx 72 кг
четверть=142 кг
чвертка ріллі = 19-22 га
треть ріллі = 7-8 га
шостка ріллі = 12-14 га.

Наведена таблиця показує, що найпопулярнішими операціями була купівля-продаж господарчих комплексів, бо саме вони в тогочасних умовах господарювання давали найвідчутніший економічний результат. Привертають увагу невеликі розміри ріллі, що можна пояснити її браком, виходячи з природних умов Почепщини та високою щільністю населення. Бідність ґрунтів зумовила той факт, що найпоширенішими сільгоспкультурами у цій місцевості були жито, овес, коноплі. Вирощувались також овочі, фрукти, гречка. Впадає у вічі висока вартість садів. Садівництво у Почепі було малопоширеним внаслідок тих же несприятливих природних умов (коротке прохолодне літо, затяжна зима). Вироблялись горілка, коноплі. Останні були основним предметом експорту протягом трьохсот років (XVII-XX ст.)¹⁹.

Основною грошовою одиницею Почепа в 40-х рр. XVIII ст. був російський рубль, який співвідносився до золотого як 100 р. до 500 зол. Використовування в цей час золотого або копи виглядає вже як повний анархізм, хоча треба зазначити, що ще у 20-х рр. XVIII ст. вони були пануючим грошовим еквівалентом. Цебто треба визнати, що процес русифікації значно поглибився. На це вказує й активне проникнення у життя почепчан російських мір («чверть», «осьмина», «аршин», «сажень»), хоча і староукраїнські залишаються в обігу. Збіжжя міряли осьмачками, чвертками, «полусамаками»; сіно - возами або стогами; горілку - «мерниками» (≈ 106,5 л). Пануючою мірою довжини був 3-аршинний сажень. Основним торговельним стандартом у Почепі була почепська колодна міра, яка дорівнювала осьмачці.

Брак ріллі спонукав почепчан будувати млини, винниці, гути, винокурні, займатися бортництвом та ремеслами. Більша частина ремісників була об'єднана у 7 цехів - шевці (14 чол.), гончарі, шаповали (28 чол.), ткачі (14 чол.), кравці (30 чол.), ковалі, калачники. Був також цех старців. Братчики опікали ту чи іншу церкву, на честь якої називали свій двір.

Почепська «меская» книга дозволяє досить повно окреслити топографію міста. В його центрі розташовувався замок («городская фортеция», «старий городок», «старое место»). Він був захищений валом, вежами - «поповичева», «роговская» (біля миколаївського шевцівського двору). В замку були «крамные ряды», Успенська церква, кравецький та старчачий двори. Поблизу міської стіни знаходився ткацький братський двір. Ці дані можна доповнити відомостями Філарета Гумилевського, який писав, що замок мав 31 вежу, 12 мідних та 7 залізних гармат, займав площу в 780 саж².²⁰ Окрім цієї фортеці, була ще «новозаведенная Александропольская» Ол.Меншиковим за часів Північної війни. С. Гатцук вказує, що вона була земляна, мала розміри 256x200 аршин і знаходилась нижче міста.²¹

Навколо «городской фортеции» розташовувався «пригородок», поблизу на р.Судость були побудовані винниці, Личинська баня (названа за прізвищем власника). Більшість жителів мешкали у Покровській (на Покровському полі), «Замоской» слободах та у слободі за р.Немига. В «Замоской» слободі була побудована Стриженська церква, гончарський братський двір, жили ковалі. Згадуються Затинська вул. (у передмісті на Затинському полі за р.Судость), Стародубівська вул. (у передмісті, тут розміщувався гончарський братський двір), «Сраная» вул. (на ній була Михайлівська церква та двір описної почепської канцелярії), Харитонівська вул. (у передмісті), Горбачівська вул. (поблизу р.Судость, названа за прізвищем жителя), «Бесилинская» вул. (названа за прізвищем жителя), «Красная» вул. (у передмісті), Карпилівська вул., Трубанінова вул.

Через р.Судость був споруджений «Судовой» міст по міській греблі. Нижче моста почепчани побудували міський млин.

У Покровській слободі згадується фроловський братський двір.

Значного лиха для міщан завдала пожежа 1741 р., коли згоріло багато будинків.

Якими законами керувались почепчани у своєму житті? Це Литовський статут та інші кодекси староукраїнського права, царські та сенатські укази, звичаєве право. Як зазначалось вище, люди намагались письмово зафіксувати свої правовідносини, особливо ті, що стосувалися нерухомості, спадкування, і таким чином отримати певні гарантії на майбутнє, адже дуже часто за нерухомість розгорялась судова тяганина. Слід підкреслити, що записи робились тогочасною канцелярською мовою, у якій теж відбився процес інкорпорації української спільноти в Російську імперію. Тому ми так часто зустрічаємо на сторінках почепської «меской» книги такі російські слова як «рожь», «гумно», «оклад», «пашня», «покос», «огород», «амбар» тощо. Про поглиблення процесу розмивання староукраїнського суспільства свідчить і факт первинної реєстрації справ по успадкуванню у книгах канцелярії комендантського правління та комісії економії, а потім вже у «меской» книзі почепської ратуші.

Ми вже зазначали, що Почеп був значним торговим центром. В ньому здійснювали свої операції купці із Севська, Калуги, Брянська. В літературі зустрічаються відомості і про білоруських купців.²² Цікаво відмітити, що російські купці в Почепі не тільки торгували, але й купували нерухомість, хоча це було прямим порушенням царського указу 1727 р. та гетьманського універсалу від 19.01.1728 р., якими росіянам заборонялось здійснювати такі покупки в Україні, аби захистити інтереси місцевих міщан.²³

Як бачимо, процес ліквідації прав та свобод почепчан вже у 40-і рр. XVIII ст. зайшов дуже далеко. Тому царські укази 1750, 1760, 1764 рр. про закріплення Почепа за графом Розумовським уже не викликали такого активного супротиву почепських громадян, який ми бачимо у 1-й половині XVIII ст. Згідно з ревізією 1782 р. у місті нараховувалось 3107 чол., а значилось воно вже просто містечком Мглинського повіту.²⁴ Таким чином, можна підвести ризик під політичною історією цього староукраїнського міста, в якій віддзеркалилась загалом політична історія Гетьманщини, адже царськими указами 1764 та 1782 рр. ліквідувались усі її інститути, і вона зійшла з історичної арени, як і Почеп, перетворившись у складову частину великої європейської імперії.

Джерела та література:

- 1 Чернігівщина. Енциклопедичний довідник.-К., 1990.-С.88.
- 2 К истории Черниговской губернии. Сведения о м.Почепе Черниговской губернии. Черниговские губернские ведомости.-1895.-№ 587(18.08.)
- 3 Домонтович. Статистическое описание Черниговской губернии.-Спб., 1865.-С.660-661.
- 4 Борисенко В. Соціально-економічний розвиток Лівобережної України в другій половині ХУІІІ ст.-К.,1986.-С.97.
- 5 Там само.-С.214.
- 6 Там само. -С.121.
- 7 Кониский Г. История русов или Малой России.-М.,1846.-С.255.
- 8 Лазаревский А. Рассказы из истории Левобережной Украины XVIII века. I. Почепские козаки и Меншиков (1710-1722)//Черниговский листок - № 7(18.06.1863).
- 9 Домонтович. Вказ. праця.-С.661.
- 10 Гумилевский Ф. Историко-статистическое описание Черниговской епархии.-Ч., 1874.-Кн.6.-С.173.
- 11 Черниговские губернские ведомости.-1895.-№ 537, детальніше про це див.В.Горобець. Присмерк Гетьманщини: Україна в роки реформ Петра І.-К.,1998.-С.140-141,145; Н.Герасименко. Міри земельних площ Лівобережної України.-К., 1998.-С.57-60.
- 12 Кониский Г. Вказ.праця. - С.222.
- 13 Гумилевский Ф. Вказ.праця.-С.173.
- 14 Гумилевский Ф. Вказ.праця.-С.173.
- 15 Черниговские губернские ведомости.-1895.-№ 537.
- 16 Про неї дивись: В.А.Барвинский. Комиссия экономии описанных на **Е.И.В.** Маестностей; причины ея учреждения и ея деятельности//Труды Четырнадцатого археологического съезда в Чернигове.1909.-М.,1911.-Т.ІІІ. -С.306-321.
- 17 Заснована у 1726 р.
- 18 Опис Новгородсiверського намісництва (1779-1781). -К., 1931.-С.173.
- 19 Домонтович. Вказ.праця.-С.660.
- 20 Гумилевский Ф. Вказ. праця.-С.173.
- 21 Гатцук С. Остатки Меншиковой крепости.-ЧИМ.-Інв. № Ал 532/5/6.
- 22 Борисенко В. Вказ. праця -С.143.
- 23 Ситий І. Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім.В.В.Тарновського//Сiверянський літопис.-1998.-№ 5.-С.67.
- 24 Имения К.Розумовского в Черниговской губернии//Черниговские губернские ведомости.-1891 -№№ 13-18.

Петро Пирiз

3 ІСТОРІЇ РІПОК

Селище міського типу Ріпки знаходиться на відстані 35 км від Чернігова та 3 км від залізничної станції Голубичі. Свою назву воно отримало від назви струмка, який протікав через село ¹. Ще в ХІХ столітті археологи виявили на території селища поселення, датоване V - II тис. до н.е. (доба неоліту - бронзи) ².

Перша писемна згадка про Ріпки відноситься до 1607 р. У цей час один із феодалів роду Глібовичів (власників села) віддав його в заклад за 4 тис. червінців М. Бакуринському та так і не викупив³. До 1618 р. Ріпки перебували в складі Росії. Пізніше село загарбала магнатсько-шляхетська Річ Посполита. Над селянами навис жорстокий гніт. Соціальне гноблення доповнювалось національним.

У відповідь на посилення наступу польських феодалів на Україну вибухнула Визвольна війна середини ХVІІ ст. під проводом Богдана Хмельницького, в яку активно включилась і Чернігівщина⁴, у тому числі Ріпки. Завдяки відважним діям військових загонів гетьмана літом 1648 р. Ріпки, як і інші населені пункти краю, були звільнені від іноземних поневолювачів. На місце ліквідованої польсько-шляхетської адміністративної влади прийшли полки (на Чернігівщині - Чернігівський та Ніжинський), які поділялися на дрібніші одиниці - сотні. Одну із сотень Чернігівського полку складала сотня Ройська. До неї ввійшли й Ріпки.

Після Зборівського миру 1649 р. польські магнати й шляхта знову рушили на Україну. За короткий час вони зайняли майже всю Чернігівщину, повсюдно вимагаючи від селян попередньої покорі. У відповідь на повернення польських власників населення краю настирливо чинило опір. У наказі Богдана Хмельницького, виданому в травні 1650 р. на ім'я чернігівського

полковника, зазначалось, наприклад, і про виступ «своєвільних людей» у Любечі⁵, що недалеко від Ріпок.

На початку 1651 р. король Ян Казимир, керуючись рішенням сейму Речі Посполитої, що відбувся у грудні попереднього року, віддав наказ про наступ, сподіваючись на підримку литовського князя Януша Радзивілла.

Деякий час Радзивілл не наважувався розпочинати відкритий наступ на Україну, займаючи позицію очікування. Але біля того, як до нього дійшла звістка із західного фронту про перемогу шляхетського війська під Берестечком, литовський гетьман негайно виступив.

Напередодні вторгнення армії Радзивілла в Україну Небаба зосередив 15-тисячне військо біля Ріпок. Невелика сторожа (3000 чол.) зі складу Чернігівського й Ніжинського полків розмістилась на лівому березі Дніпра, в районі впадіння в нього р. Сож біля Лоєва. Тут була непогана переправа через Дніпро і не виключалась можливість використання її ворогом. Саме так і сталося.

Радзивілл спрямував до переправи 3-тисячне військо на чолі з Мирським, який несподівано вдарив по козацькій заставі. Зав'язалася нерівна битва, в якій Мирський повністю розбив козаків. Серед живих їх залишилося лише кілька чоловік. Незабаром вони прибігли в Чернігів і розповіли про все Небабі. Однак їх повідомлення виявилися недостовірними, адже козаки заявили, що «ляхів» прийшло до застави небагато. Це дезорієнтувало дії полковника і послужило фатальним моментом у подальшій долі його війська.

Небаба зразу ж рушив до Дніпра. Поблизу Ріпок відбулась кривава сутичка з ворогом. У той час, як загони Небаби боролися з авангардом Мирського, Радзивілл із частиною свого війська переправився через Дніпро, швидко зайшов у тил козацькому війську й атакував його. Зав'язався рукопашний бій, під час якого загинуло 3 тис. козаків. Смертю хоробрих поліг 26 червня 1651 р. і головний їх вагажок Небаба, показавши зразок мужності й героїзму в боротьбі з ненависним ворогом. Трапилось це так: втративши свого бойового коня, полководець кинувся було тікати, але тяжкий панцир став заважати йому. Раптом Небабу наздогнав «литвин» із хоругви мозирського старости, від якого полковник довго захищався. Тим часом підбіг ще один шляхтич. Здужати двох Небаба вже не міг. Сили покидали його з кожною хвилиною. Загрожувала небезпека потрапити в полон. Але полковник не здавався. Позбувшись правої руки, він ще деякий час оборонявся лівою, поки його не вбили⁶. Мартина Небабу за здійснений подвиг можна сміливо, без перебільшення поставити в один ряд з героями, які поклали свої голови в боротьбі за свободу. Навіть ворог був захоплений його героїзмом. Радзивілл наказав поховати Небабу і насипати на його могилі великий курган, що і було зроблено.

Як мужній воїн поліг у цьому бою і брат Небаби, загинули також керівники козаків Капуста і Кравченко. Син Небаби Андрій потрапив до рук ворога. Після звільнення з полону він з матір'ю і братом Єфремом переселився в Шаповалівку. Його спадкоємці жили в Борзенському повіті до початку XIX ст.⁷

Згідно з універсалом Богдана Хмельницького 1656 р. Ріпки були передані у володіння полковому товаришу Юрію Бакуринському і згодом стали ранговим селом (70-і роки XVII ст.).

З другої половини XVII ст. у Ріпках певного рівня розвитку досягла залізрудна промисловість. Про існування тут рудень (невеликих заводів по виробництву заліза) свідчать виявлені на місцях їх розташування шлаки, вугілля, сплави. Підтверджують це дані топоніміки (Лизунова Рудня, Грибова Рудня та ін.). У цей час тут було започатковано гончарний промисел, який особливого розквіту досяг наприкінці XVIII ст. Населення Ріпок виготовляло різноманітний глиняний посуд як для власних потреб, так і на продаж, що здійснювався у містечку щонеділі на всіляких торгах.⁸ Ярмарки у XVIII ст. тут ще не відбувались.

За даними 1783 р., у селі функціонували дві дерев'яні церкви.⁹ До нашого часу вони, на жаль, не збереглися.

У 1782 р. Ріпки ввійшли до складу Городницького повіту Чернігівського намісництва, а з 1802 р. - Чернігівської губернії.

За свідченням джерел, у 1808 р. в Ріпках нараховувалося 27 дворян (16 чоловіків і 11 жінок) і лише один чиновник.¹⁰ У 1830 р. тут проживало 98 козаків. Та основний процент населення, звичайно ж, складали селяни, яких нараховувалось 1378 осіб (704 чол. і 674 жін.).¹¹ І надалі село продовжувало належати Бакуринським.¹²

У 1840 р. в Ріпках було зведено муровану Петропавлівську церкву. Проте цей унікальний пам'ятник української культури не зберігся.

Становище селян було досить складним. Не покращила умов їх життя й реформа 1861 р. За надані наділи землі найгіршої якості вони змушені були внести викупні платежі на суму 8338 крб.¹³

Однак після реформи сталися певні зрушення в економічному становищі Ріпок. З початку 1860-х років тут почав працювати винокурний завод. Пожвавився гончарний промисел. У нову стадію розвитку вступили товарно-ринкові відносини. Щороку в Ріпках відбувалось три, а

згодом і чотири ярмарки. Було відкрито також поштову станцію, земську трикласну школу та лікарню.

1905 р. до Ріпок, як і до інших населених пунктів України, докотився відгомін січневих кривавих подій у Петербурзі. З нагоди цього в селі відбулися масові мітинги та демонстрації під гаслом «Геть самодержавство! Хай живе політична свобода!» Досить активно діяли повстанці на чолі з батраком М.І.Кедровським.¹⁴

Тяжка доля спіткала в жовтні 1905 р. єврейське населення Ріпок. У результаті погрому євреї залишалися «совершенно бедствующими и нуждающимися насущного куска хлеба». ¹⁵ На зборах Городнянської повітової земської управи було вирішено надати їм певну допомогу, зокрема «уступить...накопившую пеню (за несвоечасну сплату земських поборів. - П.П.) и оклады розсрочила уплатой по частям на три года ...»¹⁶

Як свідчать документи, населення Ріпок брало участь у російсько-японській війні.¹⁷

Одне з джерел дає змогу пролити світло на соціальний склад та правове становище населення Ріпок у 1910 р. У цей час тут проживали дворяни, козаки, селяни. Загалом становище останніх було скрутним. Проте траплялися і заможні селяни, які були власниками 60 і більше десятин землі.¹⁸

У 1907-1910 рр. населення Ріпок піднімало клопотання про перейменування поселення в містечко. Однак з вини губернатора розгляд цього питання було припинено.¹⁹

У січні 1918 р. у Ріпках встановлено радянську владу. Та незабаром сюди вдерлися німецько-австрійські загарбники. Для боротьби з ними було створено партизанський загін, який згодом увійшов до Богунського полку. У січні 1919 р. діючі частини Червоної Армії визволили Ріпки від окупантів.

Після переможного завершення громадянської війни Ріпки активно включились у процес соціалістичного будівництва. З 1923 р. вони стають центром району. Завдяки самовідданій праці трудящих великі зрушення відбуваються як у сфері виробництва, так і в культурному житті містечка. За даними перепису 1920 р., тут діяли маслосімейний завод,²⁰ паровий млин.²¹ У 1925 р. в Ріпках створено городницько-овочевий кооператив, наступного року - ТСОЗ. А в 1928 і 1931 роках виникли колгоспи - імені В.І. Леніна і «Червоный маяк». У містечку діяла лікарня на 40 ліжок, два клуби, кінотеатр, у 1934 р. започатковано середню школу.

Та мирне життя мешканців Ріпок перервав напад фашистської Німеччини. 30 серпня 1941 р. німецькі загарбники вторглись у містечко і встановили «новий» порядок. Над населенням навис жорстокий режим насильства й терору. Зав'язалась запекла боротьба з ворогом. Навесні 1943 р. у Ріпках розпочав свою діяльність підпільний райком партії під керівництвом І. Шуковського. На фасаді будинку, де містився його штаб, у 1980 р. було встановлено меморіальну дошку.

На завершальному етапі Чернігівсько-Прип'ятської операції (26 серпня - 30 вересня 1943 р.) воїни 61-ї армії під командуванням генерал-лейтенанта П.А. Белова зламали опір фашистів на правому березі Десни, оволоділи Черніговом і розгорнули широкий наступ, маючи на меті підійти до Дніпра, форсувати його і зайняти плацдарм на Правобережжі.

Ріпки входили в зону наступу 356-ої стрілецької дивізії під командуванням полковника М.Г. Макарова, яка входила до складу 89-го стрілецького корпусу на чолі з генерал-майором О.Я. Яновським. Ворог укріпився досить міцно, особливо в районі, де пересікалися залізниця і шосейна дорога Чернігів-Гомель на шляху до р. Дніпра. Підходи до селища були заміновані. За донесеннями авіаційної розвідки, вранці 25 вересня (о 8.30) в районі Глинки і Ріпок ворог зосередив полк своїх піхотинців і чотири танки.²² А на залізниці північніше Ріпок ворожий бронепоезд обстрілював села Буянки і Свинопухи.²³ 89 з'єднань корпусу, підійшовши об 11 год. до Ріпок, наштоткнулись на шалений опір гітлерівців, які мали в своєму розпорядженні 25 танків і понад два дивізіони артилерії. З 12 до 16 год. наші війська успішно відбили три контратаки ворога. Бійці 356-ої стрілецької дивізії обійшли Ріпки з півночі і два полки вступили в бій з ворогом на східній і південній окраїнах містечка. 336-а дивізія виступила з району сіл Вихвостів і Бурівка (Городнянський район) до с. Буянки, одержавши завдання спільно з частинами 356-ої дивізії звільнити від ворога Ріпки.²⁴ Рано-вранці наступного дня (26 вересня 1943 р.) 1183-ій та 1185-ій стрілецькі полки (командири В.Ю. Коврига та І.Ф. Самарин) 356-ої дивізії з участю 6-ої окремої Калинковицької танкової бригади очистили селище Ріпки від німецько-фашистських загарбників.²⁵

Вищий клас військової майстерності та зразок героїзму показали в боротьбі за звільнення Ріпок льотчики 78-го Червонопрапорного штурмового авіаційного полку гвардії капітан Миронов та гвардії молодший лейтенант Єсенін. На залізничній станції вони виявили два ворожі ешелони по 35 вагонів у кожному. Лейтенант Єсенін РС-ами та гарматно-кулеметним вогнем підпалив у трьох місцях ешелон, наповнений боеприпасами. Після атаки повітряні стрільці доповідали, що обидва ешелони було висаджено в повітря.²⁶

В атаку за звільнення Ріпок від фашистських окупантів піднімалися сотні і тисячі воїнів, не шкодуючи найдорожчого - життя. Багато з них в ім'я благородної справи поклали тут свої голови. Поховали їх у братській могилі, яку в 1967 р. було перенесено від будинку культури в сквер по вулиці Попудренка. Серед похованих тут Герої Радянського Союзу Микола Миколайович Васильєв (1922-1944) і Костянтин Данилович Грицинін (1905-1943).

М.М. Васильєв - уродженець м. Свердловська, гв. молодший сержант, навідник взводу протитанкових рушниць 107-го стрілецького полку 556 стрілецької дивізії. З 1942 р. - у діючій армії. Разом із своїм бойовим розрахунком один із перших форсував річку Дніпро, знищивши німецький дзот із кулеметом. Повідомив цінні розвідувальні дані про ворога, сприяв подальшому форсуванню Дніпра іншими підрозділами. Під час бою на правому березі Васильєва було тяжко поранено. Від одержаних ран він і помер 17 січня 1944 р. Посмертно йому було присвоєно високе звання Героя Радянського Союзу.

К.Д. Грицинін - уродженець села Вачнівка Чимкентської області, гв. ефрейтор, телефоніст взводу зв'язку 60-го гвардійського Кав. полку 16-ої гвардійської Кав. дивізії.²⁷ Учасник Великої Вітчизняної війни з вересня 1943 р. Протягом бою 30 вересня 1943 р. він з переднього краю підтримував зв'язок полку із підрозділами. В розпалі бою К.Грицинін гранатою знищив самохідну фашистську гармату «Фердинанд». Його було тяжко поранено. Невдовзі від ран Костянтин Данилович і помер. Указом від 15 січня 1944 р. йому присвоїли звання Героя Радянського Союзу.

На знак вшанування пам'яті загиблих воїнів на братській могилі того ж 1967 р. встановлено надгробок у вигляді бетонної скульптури скорботної матері, поставленої на ступінчастий цоколь. Могила окреслена цегляним оцентованим бордюром, зліва та справа від якого встановлені меморіальні дошки з текстом, що свідчить про поховання тут Героїв Радянського Союзу М.М. Васильєва і К.Д. Грициніна. По обидва боки могили на вертикально розміщених мармурових плитах прикріплені металеві дошки з вирізьбленими прізвищами похованих воїнів.

Напередодні 41-ої річниці перемоги нашого народу у Великій Вітчизняній війні (1986 р.) у центрі Ріпок біля будинку місцевого краєзнавчого музею відкрито пам'ятник у честь воїнів-визволителів (за участю архітектора С.П. Римар). Пам'ятник являє собою 45-мм гармату, яка височіє на цегляному оцентованому постаменті.

У селищі на розі вулиць Леніна та Радянської було відкрито і ще один пам'ятник воїнам-визволителям (також у 1986 р.). Він являє собою бойову машину - танк Т-ИС-3, встановлений на бетонному постаменті.

На фронтах Великої Вітчизняної мужньо боролись 836 ріпкинців. 473 з них не повернулись з поля бою. Крім того, 150 мешканців селища загинуло від рук німецько-фашистських катів під час окупації. З ініціативи вдячних земляків у жовтні 1967 р. в честь їх у центрі селищного парку на кургані було зведено обеліск Слави. Від обеліска відходять чотири доріжки зі сходинами, по обидва боки від яких розміщені дві бетонні плити, на яких написані прізвища загиблих. Усього вісім таких плит.

У повоєнні роки, залікувавши нанесені фашистами рани, Ріпки (з 1958р.-снт) впевненою ходою покрокували шляхом зростання сільського господарства і промислового виробництва, піднесення матеріального й духовного рівня мешканців. Життя в селищі забило фонтаном. У 1950 р. чотири місцеві колгоспи злилися в один. У 1960 - 1963 рр. вступив у дію Замглайський торфобрикетний завод. Значно підвищилась потужність льоно- і маслозаводів. У 1968 р. став до ладу Ріпкинський деревообробний завод. Значних успіхів у роботі добилися ремонтно-тракторне підприємство, автопідприємство, комбінат побутового обслуговування. В селищі діють середня загальноосвітня, спортивна та музична школи, лікарня, поліклініка, три бібліотеки, історико-краєзнавчий музей, кінотеатр, будинок культури. З 1932 р. видається газета «Колгоспне життя».

Ріпки дали людству видатного церковного діяча, архієпископа, першого префекта Чернігівського колегіуму А. Стаховського (1660-1740). Тут народилися український письменник Л.Н. Горлач (Коваленко) та відомий скульптор В.Д. Батяй.²⁸

Джерела та література:

- 1 Історія міст і сіл Української РСР. Чернігівська область. - К., 1972. - С. 562.
- 2 Самоквасов Д.Я. Северянская земля и северяне по городищам и могилам. - М., 1908. - С. 105.
- 3 Модзалевский В. Малороссийский родословник. - К., 1914. - Т. IV. - С. 74.
- 4 Пиріг П.В. Чернігівщина у Визвольній війні українського народу 1648-1654 рр. - К., 1993.
- 5 Див.: Ткаченко М. Нариси з історії селян на Лівобережній Україні в XVII-XVIII вв. - К., 1931. - Т. 1. - В. 1. (Відбитка з книги XXVI «Записок історично-філологічного відділу»). - С. 146.
- 6 Наукова бібліотека АН України імені В.Стефаніка у Львові. Відділ рукописів. - Ф. 4. - Спр. 235/II. - Арк. 78; Ф. 5. - Спр. 225/II. - Арк. 409'-410, 413'-414.
- 7 Див.: Бантыш-Каменский Д.Н. История Малой России. - М.: В Типографии Семена Селивановского, 1830. - Ч.1. - С. 307; Дневник Станислава Освецима (в извлечении). 1643-1651

- г. // Киевская старина. - 1882. - Т.IV. - С. 334; Документы об освободительной войне украинского народа 1648-1654 гг. - К., 1965. - С. 582; Замлинский В.А. Богдан Хмельницкий. - М.: Молодая гвардия, 1989. - С. 257; Костомаров Н.И. Богдан Хмельницкий // Собр. соч. - СПб: Издание общества для пособия нуждающимся литераторам и ученым, 1904. - Исторические монографии и исследования. - Кн. IV. - Томы IX - XI. - С. 440.
- 8 Шафонский А. Черниговского наместничества топографическое описание. - К., 1851. - С. 322.
- 9 Там само.
- 10 Державний архів Чернігівської області. - Ф.128. - Оп.1. - Спр. 524. - Арк. 124а. (Далі: ДАЧО).
- 11 Там само. - Спр. 3329. - Арк. 43 зв. - 44.
- 12 Там само. - Спр. 10372. - Арк.92.
- 13 Див.: Історія міст і сіл Української РСР. Чернігівська область. - К., 1972. - С. 563.
- 14 Дроздов И.Г. Аграрные волнения и карательные экспедиции в Черниговской губернии в годы первой революции. - М.:Л., 1925. - С. 77.
- 15 ДАЧО. - Ф. 145. - Оп.3. - Спр. 307. - Арк. 206.
- 16 Там само. - Арк. 206 (зв).
- 17 Там само. - Оп.2. - Спр. 166. - Арк. 4.
- 18 Там само. - Оп.3. - Спр. 584. - Арк. 34 (зв). - 35.
- 19 Там само. - Спр. 565. - Арк.87.
- 20 Там само. - Ф.Р - 942. - Оп.1.- Спр. 4085. - Арк.5.
- 21 Там само. - Спр. 4928. - Арк. 3-6.
- 22 Там само. - Ф. Р-1376. - Оп.3. - Спр. 19. - Арк.108.
- 23 Там само. - Арк. 158.
- 24 Там само. - Арк 159.
- 25 Там само. - Арк. 163.
- 26 Там само. - Спр. 27. - Арк. 45, 78.
- 27 Там само. - Арк. 40.
- 28 Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. - К.: «Українська Радянська Енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1990. - С. 708-709.

